

Verslag bijeenkomst 'Kenniscoproductie voor de grote maatschappelijke vraagstukken' - Den Haag, 30 mei 2013

Vergrijzing, toenemende zorgkosten, dichtslibbende wegen, opdrogende olievoorraden... We staan voor een heel scala aan grote maatschappelijke uitdagingen. De aanpak daarvan vraagt om samenwerking tussen alle belanghebbenden. Een belangrijke eerste stap daarbij is kenniscoproductie: een vorm van kennisontwikkeling waarbij onderzoekers, overheden en maatschappelijke organisaties samen de kennis genereren die nodig is om het betreffende vraagstuk aan te pakken. Het Rathenau Instituut heeft ervaringen met kenniscoproductie onderzocht. In het rapport 'Kenniscoproductie' presenteert het beleidsaanbevelingen voor de overheid en 'negen gouden regels' voor alle betrokkenen.

Bijeenkomst in Den Haag

Het Rathenau Instituut presenteerde het rapport 'Kenniscoproductie' op 30 mei tijdens een bijeenkomst in de Koninklijke Schouwburg in Den Haag. Op het programma stonden presentaties van verschillende experts en een paneldiscussie. Er waren circa 90 aanwezigen vanuit kennisinstututen, overheden en maatschappelijke organisaties. Journaliste Eveline Brandt leidde de middag in goede banen.

Conclusies van het rapport 'Kenniscoproductie'

Wouter Boon, innovatiewetenschapper aan de Universiteit Utrecht en een van de auteurs van het Rathenau-rapport, belichtte drie belangrijke conclusies:

- Overheden zijn kennisvragers. Daar moeten ze zich bewust van zijn: ze moeten goed nadenken over welke kennisvragen ze aan de wetenschap stellen.
- Kenniscoproductie vraagt om de inzet van verschillende soorten kennis. Academische kennis, maar ook *tacit knowledge*: kennis 'in de hoofden van mensen'. Dat geldt niet alleen aan het begin, maar vooral ook gedurende het proces.
- Kenniscoproductie moet een duidelijke plaats krijgen in het wetenschapssysteem. Het vraagt bijvoorbeeld om een 'beschermde ruimte': om mensen die zijn vrijgesteld van andere taken om het betreffende onderzoek te kunnen doen. Er zijn aanpassingen nodig in alle gelederen van het wetenschapssysteem: hoe beoordeel je output? Het aantal wetenschappelijke publicaties is bijvoorbeeld geen goede maatstaf.

Voorbeelden van succesvolle kennisproductie

Trees Pels, onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut, vertelde hoe de zogeheten Kenniswerkplaats in Amsterdam bijdraagt aan de zorg voor jeugd. De Kenniswerkplaats is een samenwerkingsverband tussen gemeente, kennisinstellingen en praktijkinstellingen op het gebied van jeugdzorg. De speerpunten:

- Aansluiting met de praktijk staat centraal, in het hele traject van vraagstelling tot uitvoering.
- Wetenschappers hebben vaak andere belangen en doelen dan beleidsmakers en professionals. Daar moet aandacht voor zijn: welke invalshoek hebben de partijen, welke 'taal' spreken ze?
- De kern van de boodschap is: opvoeden is een taak van de maatschappij als geheel. Niemand staat er alleen voor.
- Financiering blijft een obstakel. Het opbouwen van vertrouwen en samenwerking kost tijd, maar betaalt zich uiteindelijk uit.

Johan Bouma, Wageningen UR, presenteerde een aantal succesfactoren voor kennisproductie vanuit zijn ervaring met duurzame landbouw:

- Zorgvuldig identificeren van cruciale stakeholders, en vaststellen wat hun zorgen, interesses en belangen zijn. Kennismakelaars zien erop toe dat onderzoek en praktijk voldoende op elkaar aansluiten.
- De doelstelling moet helder zijn, en feiten moeten centraal staan.
- Toewijding en bevoegdheid van de betrokkenen geven de doorslag.

Jolanda Mathijssen, Tranzo, Universiteit Tilburg, liet zien hoe 'wetenschappelijke werkplaatsen' een brug slaan tussen wetenschap en maatschappij. Elementen van zo'n werkplaats zijn:

- *Science practitioners*: mensen die in de praktijk werken en daarnaast een tot twee dagen per week onderzoek doen.
- Zij kunnen vaak goed inschatten wat de praktische haalbaarheid van interventies is. Ze zorgen dat het onderzoek zich richt op de juiste maatschappelijke vragen, dat kennis op de meest kansrijke manier wordt ingezet, en dat wetenschap en maatschappelijke organisaties 'dezelfde taal spreken'.

Hoe organiseer je kennisproductie? Presentaties van experts

Pier Vellinga, VU Amsterdam en Wageningen UR, belichtte de totstandkoming van het nationale programma Kennis voor Klimaat, dat kennis ontwikkelt om Nederland klimaatbestendig te maken. Belangrijke elementen zijn:

- Veel aandacht voor effectieve samenwerking tussen universitaire onderzoekers, kennisinstellingen, adviesbureaus, overheden en bedrijfsleven
- Een nauwe samenwerking met stakeholders in verschillende klimaat-*hotspots*, waarbij de stakeholders mede-initiatiefnemer zijn en een belangrijke invloed hebben op de onderzoeksagenda
- Samenwerking tussen natuur- en sociale wetenschappers. Klimaatadaptatie is weliswaar een technisch, maar daarnaast ook een bestuurlijk vraagstuk.

Jacqueline de Jong, Ministerie van Veiligheid en Justitie, besprak kennisproductie rond opkomende technologieën die van invloed zijn op veiligheid en recht. Als voorbeelden noemde ze exoskeletons voor brandweermannen, concentratieverhogers voor rechters en polsbandjes voor jonge criminelen. Ze belichtte de twee 'kenniskamers' die het Rathenau Instituut en het Ministerie in nauwe samenwerking hadden georganiseerd, om de beschikbare kennis en informatie over mensverbetering en intelligente robots te bundelen en beschikbaar te maken voor de overheid. Daarbij ging het zowel om technologische als om ethisch-filosofische aspecten van deze technologieën. Kernpunten tijdens dit proces waren:

- Betrokkenheid van alle doelgroepen: professionals, 'daders' en burgers

- Voldoende mandaat en bestuurlijke ondersteuning
- Bruggen bouwen: nadruk leggen op de wederzijdse belangen.

Femke Merckx, zelfstandig onderzoeker voor KENNIScoCREATIE, pleitte ervoor dat *implementation and integration science* een apart expertisegebied zou moeten worden. Ze schetste de elementen die dergelijk onderzoek tot een succes kunnen maken:

- Een concreet maatschappelijk vraagstuk is het vertrekpunt
- Er is integratie van disciplinaire kennis met kennis die in de samenleving bestaat
- Het onderzoek is gericht op kennisontwikkeling die beleid en praktijk ondersteunt
- Er is een gedegen analyse gedaan van stakeholders, praktijkkennis, relevante disciplines en belangen.

Paneldiscussie

Maar hoe nu verder? Wat zijn de kansrijke stappen en wat zijn de valkuilen als het gaat over het opstarten van kennisproductie? Daarover discussieerden drie experts met elkaar: René von Schomberg, Europese commissie; Barend van der Meulen, Rathenau Instituut; en Pieter Hooimeijer, Universiteit Utrecht en NWO-gebiedsbestuur Maatschappij- en Geesteswetenschappen.

Binnen de Europese kaderprogramma's zijn er veel succesvolle voorbeelden van kennisproductie, aldus Von Schomberg. De *European innovation partnerships* richten zich sinds 2009 zelfs specifiek op *grand challenges*. Dat is goed nieuws, beaamde Van der Meulen, maar tegelijkertijd is de financiering voor onderzoek voor maatschappelijke vraagstukken in Nederland alleen maar aan het afbrokkelen. In het wetenschapsbeleid zou er juist veel meer ruimte moeten zijn voor dergelijk onderzoek: het ondersteunt innovaties en helpt ook de overheid om haar eigen functioneren te verbeteren.

Kennisproductie zou een vaste plaats moeten krijgen in het wetenschapssysteem. Dat laatste benadrukte ook Hooimeijer: het topsectorenbeleid is onvoldoende gericht op het verbinden van disciplinair onderzoek en maatschappelijke vraagstukken. Zijn stelling: als je vroegtijdig aandacht besteedt aan ethische en maatschappelijke vraagstukken, dan zorg je voor een groter maatschappelijk draagvlak en voorkom je dat innovaties onnodig stranden.

Het sturen van innovatie blijkt in de praktijk echter lastiger dan in theorie. Het is bijvoorbeeld moeilijk, aldus Hooimeijer, om het bedrijfsleven ervan te overtuigen dat breder onderzoek zinvol is. Daarom, zo betoogde Van der Meulen, ligt er een grote verantwoordelijkheid bij de overheid. Is de overheid daartoe voldoende uitgerust? En NWO? Daarover liepen de meningen uiteen. Vellinga: "NWO is een verzameling wetenschappers die hun eigen agenda bepalen." Volgens Hooimeijer heeft het geen zin om te roepen dat het systeem er niet op is gericht. "Om verder te komen met maatschappelijke vraagstukken heb je gewoon topwetenschappers nodig die bereid zijn hun werk in een breder kader te doen." Maar juist dat is lastig, volgens Van der Meulen: "Zij hebben moeite om breder onderzoek te rechtvaardigen als het niet direct leidt tot *peer reviewed* publicaties. De ideologie strookt niet met het streven naar excellentie. En wat dat betreft is Nederland echt conservatiever geworden."

De aanwezigen eindigden met een 'verlanglijst':

- Belangrijk onderzoek moet ook gehonoreerd worden als het niet tot *peer reviewed* publicaties leidt.
- Het aannamebeleid van nieuwe wetenschappers moet daar ook op ingericht zijn: 'excellent' moet niet alleen betekenen: 'veel publicerend'.
- Wetenschappers zouden ook zelf meer op zoek moeten gaan naar win-winsituaties binnen het huidige wetenschapssysteem.
- Kennisproductie vereist deskundige mensen op de ministeries, niet alleen procesmanagers.